

РОЗВИТОК ОСОБИСТОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СПОСІБ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ ЗМІ НА ЗЛОЧИННІСТЬ

Аналізується питання важливості чинника особистої культури як способу протидії негативному впливу ЗМІ на особу, а також такому впливу, який спонукає людей до вчинення злочинів. Доведено, що лише впливу на ЗМІ в аналізованому контексті недостатньо в умовах істотного розширення можливостей публічного поширення інформації, її доступності та зниження засобів контролю за контентом. Пропонується вирішення відповідного питання із застосуванням концепції соціального натуралізму, яка передбачає одночасний вплив на ЗМІ, які мають своєю метою продукування негативного впливу на волю та свідомість людей, а також на розвиток правової культури громадян.

Ключові слова: протидія злочинності, засоби масової інформації, соціальні мережі, правова культура, соціальний натуралізм.

Kostiuk Ostep. Developing a personal culture as a way to counteract the negative influence of the media on crime

The ability of the media to negatively affect the minds of individuals and their groups is a fact that in today's world does not need to be proven. Thousands of scientific publications, dissertations, ordinary essays and blogs are devoted to this. In terms of facilitating and reducing the cost of access to content, the impact of the media, in the broadest sense of the term, is unprecedented.

A significant number of works is devoted to the issues of counteracting the relevant negative phenomena. To a large extent, they concern how to limit the media themselves in their activities, to determine the requirements for such activities, which prevented the negative manipulative impact on the minds of content consumers. And, of course, such restrictions must be developed and implemented. Authorities must not stay away from relevant processes and must have effective and effective means of restricting the activities of the media that pose a threat to people, including those that in one way or another incite people to criminal activity.

Key words: crime prevention, mass media, social networks, legal culture, social naturalism.

Здатність засобів масової інформації негативно впливати на свідомість окремих осіб та їх груп є фактом, який в сучасному світі не потребує доведення. Цьому присвячені тисячі наукових публікацій, дисертаційних досліджень, звичайних есе та блогів. В умовах полегшення та зниження вартості доступу до контенту вплив ЗМІ є безпрецедентним.

Значна кількість праць присвячена й питанням протидії відповідним негативним явищам. Вплив ЗМІ на стан злочинності в Україні та запобіжна роль у протидії їй досліджено у працях О.В. Ануфрієвої, О.Г. Василевич, М.О. Д'якової, В.М. Дрьоміна, Т. Крайнікової, Н.А. Напиральської, Н.С. Юзікової та ін. Значною мірою вони стосуються того, як обмежити самі ж ЗМІ у своїй діяльності, визначити для такої діяльності вимоги, які перешкоджали саме негативному маніпулятивному впливу на свідомість споживачів контенту. І, звісно, такі обмеження мають розроблятися і впроваджуватися. Органи влади не можуть залишатися осторонь відповідних процесів та повинні мати швидкі та дієві засоби обмеження діяльності ЗМІ, яка несе загрозу для людей, зокрема щодо спонукання людей до злочинної діяльності.

Проте, на нашу думку, цього недостатньо. Величезний потенціал протидії відповідним явищам полягає у тому, щоб навчити самого споживача контенту, як виявляти та протидіяти негативному впливу ЗМІ на його волю і свідомість. Висвітлення цього аспекта є метою статті.

В аналізованому контексті Н.А. Напиральська, на нашу думку, чітко констатує безперспективність репресивного шляху вирішення проблеми негативного впливу ЗМК на молодь та обґрунтовує доцільність застосування регуляторних методів її вирішення, спрямованих на позитивні зміни у суспільній свідомості [1, с. 6].

При цьому вартій уваги аспект психологічних особливостей конкретної людини. Від стану психіки або закладеного в людині психотипу залежить рівень особистісних бар'єрів щодо реагування на потік інформації, адресований людині. Так, за результатами дослідження, проведеного О.В. Ануфрієвою, студенти з високим рівнем емпатії вище оцінюють дієвість таких засобів впливу ЗМІ на ціннісну сферу молоді, як зараження, навіювання, маніпуляція, а низькоемпатійні особи віддають перевагу переконанню; молодь з високим ступенем самоактуалізації обирає раціонально-критич-

ні й активні за характером способи протистояння впливу ЗМІ, а молодь з низькою самоактуалізацією – пасивні; молоді люди з високим рівнем самоактуалізації схильні заперечувати найбільш пропаговані ЗМІ цінності споживацько-гедоністичного спрямування; для молоді з високою самоактуалізацією більш важливими для переведення цінностей ЗМІ у власний ціннісний фонд є внутрішні і соціально значущі чинники, а для молоді з низькою самоактуалізацією – зовнішні [2, с. 18].

Отже, з огляду на те, що здатність справляти вплив на людину залежить від її психологічних особливостей, і протидія такому впливу має здійснюватися з урахуванням таких особливостей. Вочевидь поряд з універсальними засобами мають існувати індивідуалізовані підходи, які б враховували специфіку того чи іншого суб'єкта та коригувалися відповідно до неї.

Водночас поряд із генетичними особливостями, що визначають певний психотип, окремі особливості є набутими в процесі життєдіяльності, й вони, безумовно, також мають враховуватися в процесі визначення ефективних засобів протидії негативному впливу ЗМІ.

Моніторинг відгуків інтернет-користувачів, який здійснила Т. Крайнікова, дав підстави дійти висновку про те, що сучасний пересічний медіаспоживач, втомлений і розчарований політикою, незадоволений своїм матеріальним становищем, невпевнений у завтрашньому дні, очікує від медіа нейтральності та об'єктивності у викладі фактів, доказовості висновків. Він уже не сприймає «бойових листків» політичних сил і лідерів і шукає балансу думок [3, с. 2].

Як стверджує О.Г. Василевич, більшість людей схильна до навіювання й управління, що здійснюють мас-медіа. При цьому характерною рисою прихованого впливу на свідомість є той факт, що для об'єкта маніпуляції створюється ілюзія, видимість свободи вибору, але насправді переконання, погляди, думки йому нав'язуються ззовні. Це пов'язано з тим, що людина сучасного суспільства формується та існує в мегаінформаційному просторі, створеному ЗМІ. Вона будує свою поведінку переважно на базі інформації, котра щоденно передається по теле- й радіоканалах, з друкованих видань й Інтернету. І в цьому значенні людина інформаційного суспільства не вільна, оскільки не має змоги самостійно, без участі мас-медіа

отримувати всю необхідну інформацію про події, що відбуваються в світі. До того ж нерідко люди стають заручниками маніпулятивних технологій унаслідок невміння або небажання критично, осмислено підходити до отриманої інформації [4, с. 4].

Цьому стану сприяє й розвиток сучасних технологій, які використовують схильність до навіювання в комерційних цілях. І якщо певні інструменти, зокрема таргетування (цілеспрямований вплив на споживача після виявлення в нього певної потреби), починались як комерційні проекти, щоб забезпечити продаж певних товарів або послуг особам, які цього потребують, то згодом вони перейшли в інші сфери – політичні, соціальні. Нині, якщо особа користується соціальними мережами та виявляє цікавість до певної тематики, технології штучного інтелекту сприяють тому, щоб такій особі надавався лише той контент, який відповідає її уподобанням. Це призводить до обмеження особи щодо альтернативних поглядів, поляризації суспільства та зростання бар'єрів як між окремими особами, так і між різними соціальними групами. Особа читає лише те, у що сама вірить, а це, в свою чергу, лише посилює її переконання і максимально перешкоджає сприйняттю альтернативного бачення.

Цілком обгрунтованою є теза про те, що для того, аби уникнути негативного впливу засобів масової інформації на свідомість людини, зокрема психічні стани підлітків та розвиток їх особистості, необхідно постійно тренувати критичне сприйняття будь-якої інформації, яка потрапляє в їх інформаційне поле. Критичне сприйняття формується та походить від критичного мислення людини. Сформовані навички критичного мислення забезпечують прийняття найбільш оптимальних рішень у будь-якій діяльності, відкритість до нових ідей та знань. Критичне мислення – це мислення вищого порядку, яке спирається на широку поінформованість, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших, що сприяє розвитку такої особистісної риси, як креативність, і формує творче мислення, а отже, творчу особистість [5, с. 244].

Проте саме критичному мисленню сучасні інформаційні технології і перешкоджають. Адже для критичного мислення ключовим є ознайомлення із протилежними позиціями, оцінка аргументів. Однак у ЗМІ точиться боротьба заголовків, а не змістів. Сучасний

споживач досить часто зупиняється на тому, щоб лише прочитати заголовок, в якому міститься лише висновок журналіста, блогера. Окремі соціальні мережі, наприклад Твіттер, взагалі обмежили кількість символів, які може використати користувач для свого повідомлення. Таке захоочування інформаційної лінії споживачів контенту призводить до абсолютної атрофії здатності до глибокого аналізу, а відтак і до критичного осмислення інформації.

На думку О.Н. Берьозкіної, при аналізі ЗМІ як інструмента впливу на масову свідомість слід пам'ятати, що вони є насамперед засобом комунікації. Людина не просто механічно переробляє отриману інформацію, вона відсіває непотрібну, індивідуально сортує інформацію за ступенем важливості, сама встановлює черговість сприйняття. Масова аудиторія – це індивіди й особистості, а не пасивна маса для споживання духовної продукції. Будь-яка людина самостійно інтерпретує інформацію, що надходить, фільтруючи й оцінюючи її залежно від власного світогляду, соціального статусу, культурного розвитку, віросповідання, віку, статі тощо. Спроби ЗМІ нав'язати кардинальні зміни в стереотипах сприйняття світу часто стикаються з активним психологічним опором, що є результатом селективного ставлення людини не тільки до самої інформації, а й до її джерела [6, с. 16].

Вважаємо, що така думка авторки є застарілою, не відповідає сучасним реаліям. У цій позиції бажане видається за дійсне. Потрібно якраз задаватися питанням, як у сучасних умовах таргетування відібраним контентом досягти того, щоб людина не механічно споживала інформацію, а критично її осмислювала.

Аналіз низки наукових праць свідчить про те, що вчені відзначають кореляцію між рівнем культури окремої особи та можливостями ЗМІ впливати на свідомість особи. На відповідній кореляції акцентує увагу О.І. Бугера, розробивши за результатами проведеного дослідження теоретичні підходи до використання мережі Інтернет для запобігання злочинності на загальносоціальному рівні шляхом розроблення Концепції підвищення рівня правової культури населення з використанням мережі Інтернет. Концепція передбачає розробку відповідних освітніх програм, створення нових спеціалізованих та оновлення наявних веб-сайтів як на рівні органів виконавчої влади, так і громадських об'єднань. Вчена вважає, що реалізація даної Концепції сприятиме: формуванню

правосвідомості населення як елемента культури кожної людини; підвищенню рівня знання законодавства, вмінню користуватися правовим інструментарієм для реалізації та захисту своїх прав; створенню умов для формування культури правової поведінки громадян та посадових осіб [7, с. 16].

В окремих працях констатується наявність різних видів культури: умовно позитивної та умовно негативної. А.В. Сухорукова, зокрема, виділяє «чорну» та «білу» культуру. «Чорна» культура негативно впливає на становлення моральних цінностей молодого покоління, на формування цілісної особистості, що має високий рівень духовності. Головний принцип такої культури – тотальне відчуження людини від людини, світу, самої себе. Розриваючи природні зв'язки людей, вона розвиває почуття відчуженості, емоційного збідніння. Серед причин появи такого феномена, як «чорна культура», можна назвати такі: втрата колишньої культури з її духовними цінностями; перехід до нового суспільства, супроводжуваний зміною суспільної свідомості; економічні та соціально-політичні чинники, що не сприяють становленню позитивної культури (високої моралі). Світла людина – це категорія постійна. Вона не залежить ні від політичного клімату, ні від соціального сезону. Завжди й у всі епохи людство осмислювало ідею душевної чистоти і духовного світла, чистого серця і високих дум [8, с. 80].

Як зазначає О.М. Костенко, фундатор натуралістичної кримінології, є певні природні закономірності, за якими існує злочинність. Так звана натуралістична кримінологія, яка пізнає ці природні закони, є основою для розвитку в Україні нової концепції протидії злочинності, у тому числі корупційній, яку можна викласти у вигляді формули: «правова культура громадян плюс юстиція». Ця формула вказує на існування кримінологічної закономірності, згідно з якою протидія злочинності може бути ефективною лише тоді, коли полягатиме у використанні двох факторів: по-перше, діяльності, спрямованої на підвищення правової культури громадян – радикальний фактор; по-друге, діяльності у вигляді юстиції – паліативний фактор. Науковець також стверджує, що нині, на жаль, у супереч формулі «правова культура громадян плюс юстиція» протидія злочинності зводиться до «вдосконалення» юстиції, тобто до фактора, який має паліативне значення. І зовсім не використовується радикальний фактор – підвищення правової культури

громадян. Як наслідок – гіпертрофується роль юстиції та атрофується роль правової культури громадян у протидії корупційній злочинності. А така протидія суперечить законам кримінології і тому приречена бути неефективною [9].

Вважаємо, що відповідна концепція соціального натуралізму є застосовною і до питань негативного впливу ЗМІ на свідомість людей, який, зокрема, їх може спонукати до вчинення злочинів. Системне підвищення рівня правової культури громадян та культури загалом сприятиме формуванню тих необхідних особистісних властивостей, які б створили бар'єр автоматичному некритичному сприйняттю будь-якої інформації, формували звичку перевіряти інформацію, сприяли б появі навичок щодо визначення переліку ЗМІ, яким можна довіряти, та ЗМІ, інформацію в яких необхідно перевіряти за іншими джерелами.

Отже, сучасне суспільство має безпрецедентну за обсягом та нагальністю проблему негативного впливу ЗМІ (у тому числі соціальних мереж) на волю і свідомість людей, який, зокрема, передбачає їх спонукання до вчинення суспільно небезпечних діянь. Доступність неконтрольованого контенту робить практично неефективною діяльність щодо його обмеження. Відтак протидія такому впливу може бути ефективною лише за умови, якщо вона адресована споживачу контенту. Необхідними є розвиток їх критичного мислення та правової культури, підвищення культури споживання інформації, спонукання до глибокого аналізу та відмови від її некритичного сприйняття.

1. Напиральська Н.А. Вплив засобів масової комунікації на формування злочинної поведінки молоді: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя. 2010. 21 с. 2. Ануфрієва О.В. Психологічні особливості впливу засобів масової інформації на структуру ціннісних орієнтацій студентської молоді: автореф. дис. ... канд. психолог.н. Київ, 2020. 17 с. 3. Крайнікова Т. ЗМІ в умовах глобальної трансформації медіа споживання. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 6. С. 1-4. 4. Василевич О.Г. Вплив засобів масової інформації на свободу вибору й самовизначення людини. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. Вип. 30. – С. 3-6. 5. Крат Д.А. Вплив засобів масової інформації на розвиток особистості у підлітковому віці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 12: Психологічні науки. Вип. 4(49). С. 241-247. 6. Березкина О.Н. Политический имидж в современной политической культуре: автореф. дисс. ... д. полит. наук. –

Санкт-Петербург: Пітер, 1999. 30 с. 7. Бугера О.І. Кримінологічні засади використання мережі Інтернет для запобігання злочинності: автореф. дис. ... д.юрид.н. Київ, 2020. С. 16. 8. Сухорукова А.В. Вплив ЗМІ на формування духовності особистості та суспільства. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. С. 78-82. 9. Костенко О.М. Наука проти злочинності. Концепція «активної юстиції». URL: https://zn.ua/ukr/LAW/nauka_proti_zlochinnosti_kontsepsiya_aktivnoyi_yustitsiyi.html.

References

1. Napyralska N.A. Vplyv zasobiv masovoi komunikatsii na formuvannya zlochyynnoi povedinky molod: avtoref. dys. ... kand. iuryd. n. Zaporizhzhia, 2010. 21 s. 2. Anufriieva O.V. Psykholohichni osoblyvosti vplyvu zasobiv masovoi informatsii na strukturu tsinnisnykh oriientatsii studentskoi molodi: avtoref. dys. kand. psykol.n. Kyiv, 2020. 17 s. 3. Krainikova T. ZMI v umovakh hlobalnoi transformatsii mediaspozhyvannia. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*. 2012. № 6. S. 1-4. 4. Vasylevych O.H. Vplyv zasobiv masovoi informatsii na svobodu vyboru y samovyznachennia liudyny. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2006. Vyp. 30. S. 3-6. 5. Krat D.A. Vplyv zasobiv masovoi informatsii na rozvytok osobystosti u pidlitkovomu vitsi. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Ser. 12: Psykholohichni nauky. Vyp. 4(49). S. 241-247. 6. Berezkyina O.N. Polytycheskyi ymydzh v sovremennoi polytycheskoi kulture: avtoref. dyss. ... d-ra p. nauk. Sankt-Peterburg: Pyter, 1999. 30 s. 7. Buhera O.I. Kryminolohichni zasady vykorystannia merezhi Internet dlia zapobihannia zlochyynnosti: avtoref. dys. ... d.iuryd.n.. Kyiv. 2020. S. 16. 8. Sukhorukova A.V. Vplyv ZMI na formuvannya dukhovnosti osobystosti ta suspilstva. *Kultura narodov Pryshernomorja*. 2006. S. 78-82. 9. Kostenko O.M. Nauka proty zlochyynnosti. Kontsepsiia «aktyvnoi yustitsii». URL: https://zn.ua/ukr/LAW/nauka_proti_zlochinnosti_kontsepsiya_aktivnoyi_yustitsiyi.html.

Kostiuk Ostap. Developing a personal culture as a way to counteract the negative influence of the media on crime

The ability of the media to negatively affect the minds of individuals and their groups is a fact that in today's world does not need to be proven. Thousands of scientific publications, dissertations, ordinary essays and blogs are devoted to this. In terms of facilitating and reducing the cost of access to content, the impact of the media, in the broadest sense of the term, is unprecedented.

A significant number of works is devoted to the issues of counteracting the relevant negative phenomena. To a large extent, they concern how to limit the media themselves in their activities, to determine the requirements for such activities, which prevented the negative manipulative impact on the minds of content consumers. And, of course, such restrictions must be developed and implemented. Authorities must not stay away from relevant processes and must have effective and effective means of restricting the activities of the media that

pose a threat to people, including those that in one way or another incite people to criminal activity.

The article analyzes the importance of the factor of personal culture as a way to counteract the negative impact of the media on the individual, as well as such an impact that motivates people to commit crimes. It turns out that the impact on the media in the analyzed context is not enough in the context of a significant increase in opportunities for public dissemination of information, its accessibility and reducing the means of control over content. It is proposed to address the relevant issue of applying the concept of social naturalism, which would provide simultaneous influence on the media, which aim to produce a negative impact on the will and consciousness of people, as well as – influence on the development of legal culture.

Key words: crime prevention, mass media, social networks, legal culture, social naturalism.